

**МАҲАЛЛА ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШДА ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ
ШАРТНОМАЛАРНИНГ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ****Қиличев Хайрулла Маматович**Фуқаровий-ҳуқуқий фанлар кафедраси доценти,
юримдик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) доцент<https://doi.org/10.5281/zenodo.7575066>

Ўзбекистон Республикасидаги шартномавий муносабатларга оид асосий қоидалар Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси ва Ўзбекистон Республикаси «Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг шартномавий-ҳуқуқий базаси тўғрисида»ги қонунда белгиланган.

Маълумки, шартнома фуқаролик ҳуқуқининг марказий мавзуларидан бири ҳисобланади. Шартнома институти жамиятда иқтисодий муносабатларнинг ривожланиши, жамият тараққиётида жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳамкорликда иш юритиш ва муайян босқичларда ташкил топган турли ширкатлар, бирлашмаларнинг ҳуқуқий мақомини аниқлаш ва белгилаш зарурияти билан боғлиқ ҳолда вужудга келган.

Бинобарин, бозор хўжалигида шартнома иқтисодий ўзаро алоқаларни тартибга солишнинг асосий усуллари билан айланмоқда, чунки унинг иштирокчилари мулкдор сифатида ўз хоҳишларига кўра ўзларига тегишли мулкдан фойдаланиш йўналишлари ва тартибини белгилайди.

Фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларида ҳам фуқаролик-ҳуқуқий шартномалар долзарб аҳамиятга эга бўлиб, бу ўринда унинг мазмунини белгилашга қаратилган нормаларни янада такомиллаштириш ҳамда уларни тузиш ва унга амал қилиш маданиятини юқори босқичга кўтариш давр талаби ҳисобланади.

Маҳаллада фуқаролик-ҳуқуқий муносабатларни акс эттириш шакли бу шартнома ҳисобланади. Бироқ, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан тузилаётган шартномалар ижтимоий ҳаётда хизматлар кўрсатиш соҳасида кутилаётган натижага ҳар доим ҳам эришиб бўлмаяпти. Бунга кўпгина объектив ва субъектив омиллар ўз таъсирини ўтказди. Объектив сабаблари сифатида эса корхона ва ташкилотларнинг фуқаролар йиғинлари билан шартнома тузишдан сунъий равишда бош тортишларини, субъектив сабаблари сифатида фуқаролар йиғинлари раисларининг қонунчиликда белгиланган ушбу ваколатларини билмаслиги ёки билган тақдирда ҳам уни қўллаш амалиёти бўйича етарли тажрибага эга эмаслигини кўрсатиш мумкин.

Мамлакатимизни модернизация ва ислоҳ этиш шароитида маҳалла фаолияти ходимларида шартномаларни тузиш ва унга амал қилиш маданиятини ошириб бориш уларнинг иқтисодий ривожланишида муҳим рол ўйнайди. Бу эса маҳалла фаолиятида «шартномалар эркинлиги» тамойилини таъминлайди. Хизмат кўрсатиш тармоқлари ривожланган, иқтисодиёти мустаҳкам ва мустақил маҳалла фаолиятини ривожлантирмай туриб, маҳалла институтини Ш.О.Мамадалиев тўғри таъкидлаганидек, «...жамоатчиликнинг ўзини ўзи бошқариш институти дейиш қийин», деган хулосага келишга асос бўлади.

Бунинг учун маҳалла институтини ҳақиқатда «халқ оммасини давлат, ҳокимият идоралари билан боғлаб турувчи кўприк» вазифасини ўташи, «Кучли давлатдан – кучли фуқаролик жамияти сари» концепциясининг амалиётга тўлақонли татбиқ этиш ҳамда таъсирчан жамоатчилик назоратини таъминлашдаги ролини ошириш, фуқаролик-ҳуқуқий муносабатларда ҳуқуқ ва ваколатларини кенгайтириш, халқнинг чинакам маслакдоши ва кўмакдошига айлантириш мақсадида шартномавий муносабатлардаги иштирокини ва фуқаролик қонун ҳужжатларидаги мазкур масалага оид қоидаларни босқичма-босқич такомиллаштириш лозим.

Бунинг учун авваламбор, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг шартномавий муносабатлардаги иштирокининг даражасини таҳлил қилиш ҳамда ривожланган хорижий давлатларнинг ижобий тажрибаларини ўрганиш орқали илмий асосланган таклифларни ишлаб чиқиш фойдадан холи бўлмайди.

Хусусан, «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунининг 11-моддасида ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш, тегишли ҳудудни ободонлаштириш, кўкаламзорлаштириш ва санитария жиҳатдан тозалаш, кам таъминланган оилаларга уларнинг уйлари ва квартираларини таъмирлашда, шунингдек коммунал хизматлари ҳақини тўлашда ёрдам кўрсатиш учун ихтиёрийлик асосида жисмоний шахслардан маблағ йиғиш, юридик шахсларнинг маблағларидан шартнома асосида фойдаланиш тўғрисида қарорлар қабул қилиш, шунингдек коммунал тўловлар ундирилишини таъминлаш, иссиқлик ва электр энергиясидан, иссиқ ва совуқ сувдан тежамли фойдаланиш бўйича тадбирлар ўтказишда, тегишли ҳудудни ободонлаштириш ва кўкаламзорлаштириш, уйлар ва ҳовлиларни намунали сақлашга доир ишларни ихтиёрийлик асосида ташкил этишда шартнома асосида кўмаклашиш борасидаги Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунлари билан кафолатланадиган мустақил фаолият эканлиги белгилаб қўйилган.

Бундан ташқари, «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунининг 14-моддасида давлат органларида, шу жумладан судда, юридик ва жисмоний шахслар билан муносабатларда фуқаролар йиғинининг манфаатларини ифодалаши, фуқаролар йиғини номидан шартномалар, шу жумладан меҳнат шартномаларни тузиши кўрсатиб ўтилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон Фармони асосида қабул қилинган 2022 — 2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясида қайд этилганидек “Ҳудудлардаги ижтимоий-иқтисодий муаммоларни жойида ҳал этиш мақсадида маҳаллалар ваколатларини кенгайтириш, уларнинг молиявий мустақиллигини кучайтириш” вазифаси юклатилган.

Бундан ташқари мазкур тараққиёт стратегиясида маҳалладан туриб барча давлат идораларига мурожаат қилиш тизимини яратиш, давлат ва ижтимоий хизматларни бевосита маҳаллада кўрсатиш вазифаси ҳам кўрсатиб ўтилган. Шундай экан фуқароларнинг маҳаллий аҳамиятга эга масалаларни биргаликда маҳалладан туриб ҳал этиш, чора-тадбирларини самарали амалга ошириш учун аввал маҳалланинг иқтисодий дастакларини яъни кунлик фаолиятида фуқаролик-ҳуқуқий

шартномаларнинг моҳияти ва аҳамиятини ошириш чораларини кўриш давр талаби ҳисобланади.

Юқорида қайд этиб ўтилган устувор вазифалар нафақат маҳалладаги ижтимоий-иқтисодий муаммоларни жойида ҳал этишга, балки давлат идоралари фаолияти устидан самарали жамоат назоратини амалга оширишда ҳам хизмат қилади.

Ушбу таърифлардан кўришиб турибдики, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фуқаролик-ҳуқуқий муносабатларда шартномавий муносабатлардаги иштирокининг доираси кенглиги билан алоҳида аҳамиятга эга.

Бироқ қонунда белгиланган мазкур ваколатларни самарали амалга ошириш учун авваламбор маҳалланинг иқтисодий дастакларини, шунингдек фуқаролик-ҳуқуқий шартномаларни тузиш имкониятларини такомиллаштиришни ва энг асосийси фуқаролар йиғинлари раисларининг шартномалар тузиш ва уларни амалда қўллаш амалиёти бўйича етарли билим ва тажрибасини оширишни тақозо этади.

Фикримизча, фуқаролар йиғинлари фаолиятида фуқаролик-ҳуқуқий шартномаларнинг ролини ошириш, уларнинг молиявий-иқтисодий механизмларини такомиллаштириш учун қуйидаги ташкилий-ҳуқуқий чора-тадбирларни амалга ошириш зарур:

1. «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг қонунида назарда тутилган фуқаролар йиғинлари томонидан айрим «кўмаклашиш» функцияларини ҳақ эвазига хизмат кўрсати шартномалари орқали амалга оширилишини белгилаш лозим;

2. Фуқаролар йиғинларининг қонунчиликда белгиланган ваколатларини шартнома асосида амалга ошириш вазифаларидан келиб чиқиб, мазкур вазифаларнинг амалда самарали ижросини таъминлаш мақсадида намунавий фуқаролик-ҳуқуқий шартномаларни ишлаб чиқиш;

3. Фуқаролар йиғинларининг қонунчиликда белгиланган ва шартнома асосида амалга оширилиши лозим бўлган ваколатларини амалда самарали ижросини таъминлаш мақсадида фуқаролик-ҳуқуқий шартномаларни тузиш ва унга риоя қилиш механизмлари бўйича услубий тавсияларни тайёрлаш ва амалиётга татбиқ этиш лозим;

Хулоса қилиб айтганда, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фаолиятида фуқаролик-ҳуқуқий шартномаларнинг моҳияти ва аҳамиятини оширишга хизмат қиладиган ҳуқуқий механизмларни қонунчиликда белгилаш ҳамда амалиётга татбиқ этиш истиқболда муҳим иқтисодий восита сифатида маҳалланинг жамиятдаги ўрни ва ролини янада кучайтиришга, ушбу ноёб тузилманинг жойларда халқнинг маслақдоши ва кўмакдошига айлантиришга хизмат қилади.